

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ю.В. Махомет

Луцький національний технічний університет, yulia_makhomet@mail.ru

За умов постійного пошуку джерел підвищення конкурентоспроможності економічними суб'єктами та поступового вичерпання її традиційних факторів (матеріальних і фінансових) виступає очевидною необхідність використання нематеріальних факторів, які становлять основу інтелектуального потенціалу. Інтелектуальний потенціал постає тим стратегічним чинником, який визначає могутність держави і котрий можливо достатньо швидко мобілізувати для підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни та завоювання стабільних позицій на ринку у конкурентній боротьбі. Досягнення даної мети багато в чому залежить від використання наявного

інтелектуального потенціалу як на рівні окремих осіб, підприємств, так і на регіональному рівні, оскільки має місце міжрегіональна диференціація формування інтелектуального потенціалу.

У вітчизняній і зарубіжній літературі існує чимало фундаментальних праць, присвячених вивченню різноманітних аспектів інтелектуальної діяльності та інтелектуального потенціалу.

Інтелектуальну діяльність досліджували такі видатні економісти кінця XVII -середини XIX ст., як В. Петі, А. Сміт, Д. Рікардо, В. Каразин, Дж. С. Міль, К. Маркс, Ф. Ліст; кінця XIX ст. - першої половини XX ст., як А. Маршал, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, М. Вебер, А. Біне, В. Штерн та інші.

Практично усі провідні школи та напрямки економічної думки другої половини XX ст. приділяють значну увагу дослідженню інтелектуальної складової економічного розвитку. Наприкінці XX ст. економічна наука значну увагу приділяє аналізу таких складових інтелектуального потенціалу як освіта, наука, інформаційно-комунікаційні технології, інтелектуальний капітал. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили Д. Бел, Дж. К. Гелбрейт, В. Ростоу, Т. Шульц, Г. Бекер, Л. Туроу, Дж. Вейзі, М. Фішер, М. Блауг, Е. Денісон, Ф. Махлуп, Е. Брукінг, К. Свейбі, Л. Едвінсон, М. Мелоун, П. Салліван, А. Тофлер, Т. Стюарт та інші. Питання пов'язані з інтелектуальним потенціалом вивчали у своїх працях такі вітчизняні науковці як О. Бутнік-Сіверський, О. Грішнова, Б. Леонтєв, В. Іноземцев, Л. Федулова, А. Чухно, І. Мойсєєнко, М. Демчишин, В. Гейць, С. Вовканич, Л. Семів, Ю. Гава, Н. Ушенко, А. Гапоненко, Т. Бауліна, С. Злупко та інші, які комплексно досліджували концепцію інтелектуального потенціалу або декомпозували об'єкт дослідження за окремими напрямками.

Відмічаючи безсумнівну цінність і значимість проведених наукових досліджень, ми вважаємо, що в умовах сучасного трансформаційного періоду в економіці багатьох держав необхідність здійснення подальших розробок у цьому напрямі значно посилюється.

У сучасній економіці інтелектуальний потенціал виходить на передній план, оскільки він є одним із основних факторів, що визначають конкурентоспроможність економічних систем сьогодення. Місце інтелектуального потенціалу у соціально-економічному розвитку країни можна показати за допомогою моделі (рис. 1).

Рисунок – Місце інтелектуального потенціалу у соціально-економічному розвитку країни

За для обґрунтування перспективних напрямів нарощення інтелектуального потенціалу регіону необхідно визначитися із його економічним змістом. Цьому повинне передувати дослідження понять “потенціал”, “інтелект” та “region”.

Термін “потенціал” (від латинського “potentia” – сила, міць) у широкому розумінні означає сукупність наявних засобів, можливостей у будь-якій області. У великому тлумачному словнику сучасної української мови “потенціал” трактується як сукупність наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері [1,

с.902]. Економічний енциклопедичний словник визначає потенціал як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використати їх для досягнення поставленої мети [2, с.142].

У розвитку сучасних уявлень про потенціал виділяють наступні напрямки [3, с.6-8]: це сукупність необхідних для функціонування або розвитку систем різних видів ресурсів; це система матеріальних і трудових факторів, що забезпечують досягнення мети виробництва; це здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання.

Потенціал концентрує в собі одночасно три рівні зв'язків і відносин [3, с.11]:

- перший рівень відображає минуле, тобто являє собою сукупність властивостей, накопичених системою в процесі її становлення і таких, що зумовлюють можливість до її функціонування та розвитку;

- другий рівень характеризує сьогодення з точки зору практичного застосування і використання наявних можливостей;

- третій рівень орієнтований на розвиток (на майбутнє). Будучи єдністю стійкого і мінливого станів, потенціал містить (як можливі) елементи майбутнього розвитку.

Таким чином, враховуючи вищенаведене, будемо виходити з того, що потенціал являє собою можливості, які надані економічному суб'єкту певними ресурсами, та можуть бути використані ним для досягнення поставлених цілей.

Термін “інтелект” (від латинського *intellectus* – розуміння, розсудок, пізнання) означає розум, здатність людини думати, мислити [1, с.401]. Економічний енциклопедичний словник визначає інтелект як сукупність розумових здібностей людини, її здатність до мислення та раціонального пізнання природи, суспільства та людини [2, с.285].

Інтелект є унікальною здатністю створювати нові знання, генерування нових знань шляхом переосмислення, осягнення істини на основі як розрізнених і ще не осмислених даних (інформації), так і попередньо набутих знань, здібностей, досвіду. Людина застосовує інтелект до наявної інформації, наприклад, із метою побудови або вдосконалення розуміння, позиції, стратегії, метода, правила, комбінації, відношення, рішення чи цілі. Інтелект являє собою специфічну форму організації індивідуального ментального досвіду і характеризується ерудицією, здатністю до операцій мислення, увагою, пам'яттю і т.п.

Однак у сучасних умовах інтелект асоціюється як з природною розумовою діяльністю людини, так і зі штучним інтелектом, сутність якого полягає у відтворенні машинами окремих інтелектуальних дій людини (сприйняття інформації, елементи міркування та ін.).

Інтелектуальний потенціал – це один із різновидів потенціалу, який має відповідні ознаки потенціалу й одночасно відтворює характерну лише йому специфіку та особливості.

Дане поняття є одним із найбільш неоднозначних за своїм науковим тлумаченням, воно характеризується складністю, багатогранністю й багатством проявів.

Аналіз літературних джерел із даної проблематики дозволяє виділити три підходи до трактування поняття “інтелектуальний потенціал”: ресурсний; функціональний; цільовий.

Із позиції ресурсного підходу інтелектуальний потенціал розглядається як сукупність інтелектуальних ресурсів (знання, здібності та навичками населення, система освіти, комп'ютерне забезпечення, система зв'язку, бази даних (бібліотеки та електронні системи), система науки, інтелектуальну власність і т. ін.) і зв'язків між ними. Представниками даного підходу є Б. Данилишин, В. Куценко, О. Грішнова, І. Каленюк, О. Бутнік-Сіверський, А. Красовська, А. Гадзало, В. Зінов та ін.

Із позиції функціонального підходу сутність інтелектуального потенціалу полягає у здатності економічних суб'єктів виконувати певні дії з метою відтворення їх інтелектуальних ресурсів (функціях, які забезпечують реалізацію здібностей і можливостей). У рамках даного підходу досліджують дану категорію такі науковці, як Ю. Канигін, К. Матусевич, С. Вовканич, Є. Панченко, В. Орищенко, М. Долішній, О. Яновський та ін.

Із позиції цільового підходу сутність інтелектуального потенціалу полягає у здатності сукупності інтелектуальних ресурсів досягати поставлених цілей. Представниками даного підходу є С. Мочерний, В. Прошак, О. Довгань, І. Мойсеєнко, М. Демчишин, О. Кендюхов, М. Гуревичов, О. Стефанишин, Н. Городянська, В. Гунько, В. Мурашко та ін.

Таким чином, узагальнивши вищенаведені підходи до трактування даного поняття, під інтелектуальним потенціалом будемо розуміти можливості економічного суб'єкта створювати, накопичувати та ефективно використовувати інтелектуальні ресурси задля забезпечення високого рівня його розвитку та конкурентоспроможності.

Враховуючи складність і багатогранність інтелектуального потенціалу, доцільно виділяти такі його рівні: особистісний (інтелектуальний потенціал людини), мікрорівень (інтелектуальний потенціал підприємства, організації), мезорівень (інтелектуальний потенціал регіону), макрорівень (інтелектуальний потенціал суспільства). Так, як об'єктом нашого дослідження є інтелектуальний потенціал регіону, то для розкриття змісту даного поняття визначимо, що являє собою регіон.

Термін "регіон" (від лат. *regio* – країна, область, район) означає певну територіальну одиницю (район, область, зона), що вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами (географічними, геологічними, етнографічними, економічними і т. ін.) і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів [1, с.1020]. Економічний енциклопедичний словник визначає регіон як велику територію країни із здебільшого однаковими природно-кліматичними та економічними умовами і характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил з урахуванням соціальних, демографічних та інших особливостей, економічної і соціальної інфраструктури [2, с.215]. Основний критерій виокремлення регіону – спільність народногосподарських і регіональних завдань, техніко-економічні особливості розвитку промисловості та сільського господарства, наявність суб'єктів господарювання, об'єднаних регіональними економічними, політичними, соціальними, культурно-етнічними інтересами, у результаті яких утворюється регіональний тип відтворення соціальної системи.

Таким чином, узагальнюючи вищенаведений матеріал, сформулюємо власну дефініцію поняття "інтелектуальний потенціал регіону". Під інтелектуальним потенціалом регіону будемо розуміти можливості регіону створювати, накопичувати та ефективно використовувати інтелектуальні ресурси задля забезпечення високого рівня його соціально-економічного розвитку.

Інтелектуальний потенціал стає важливим чинником економічного зростання і визначає рівень соціально-економічного розвитку як регіону, так і держави. Саме він задає темп і характер відновлення технологій виробництва, здатний генерувати ефективні системи менеджменту, що забезпечують приток високотехнологічних ідей та ноу-хау, що потім стають головною конкурентною перевагою на ринку. Крім того, інтелектуальний потенціал має тенденцію стрибкоподібного приросту, що робить його головною особливістю нашого часу.

Інтелектуальний потенціал регіону можна охарактеризувати такими основними рисами:

1. Інтелектуальний потенціал регіону, як і будь-який інший потенціал, ґрунтується на ресурсному забезпеченні. Інтелектуальний потенціал регіону обумовлюється сукупністю наявних на його території інтелектуальних ресурсів (людські, науково-технічні та інформаційно-комунікаційні ресурси).

2. Інтелектуальний потенціал регіону визначається його реальними можливостями, причому не тільки реалізованими, а й нереалізованими з будь-яких причин.

3. Інтелектуальний потенціал регіону характеризується спільною здатністю до проявів інтелекту детермінованою кількістю людей як природного джерела запасів і можливостей, які можуть використовуватися, для досягнення цілей соціально-економічного розвитку регіону, а можуть залишитися незайманими.

Таким чином, для досягнення конкурентних переваг і підвищення ефективності розвитку як окремих регіонів, так і країни у цілому, особливе значення в соціально-економічній системі має інтелектуальний потенціал, що зв'язує матеріальні і нематеріальні активи в єдину системну структуру, завдяки чому виникає ефект синергії.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. – 1440с.
2. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616с.
3. Федонін, О.С. Потенціал підприємства : формування та оцінка. Навчальний посібник / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. – Київ: КНЕУ, 2004. – 316с.